

Janusz CZERSKI, *Ewangelie Synoptyczne w aspekcie literackim, historycznym i teologicznym*, Wydawnictwo Św. Krzyża, Opole 1996, 196 s.

Do niedawna studenci teologii, mający zajęcia z biblistyki narzekali na brak pomocy naukowych. Od pewnego czasu sytuacja uległa poprawie. Zestaw pomocy służący pogłębianiu wiedzy o Biblii poszerzył się. Na półkach naszych bibliotek umieścić możemy wiele pozycji. Jedną z nich, która powinna się tam znaleźć, jest recenzowana pozycja J. CZERSKIEGO, wykładowcy m.in. Uniwersytetu Opolskiego.

Podkreślając twórczość J. CZERSKIEGO należy zauważyć, że jest to jego druga pozycja wydana w roku 1996. Pierwszą jest *Wprowadzenie do Ksiąg Nowego Testamentu* (Uniwersytet Opolski – Wydział Teologiczny, Podręczniki i skrypty).

Rozważania Autora na temat Ewangelii Synoptycznych w aspekcie literackim i teologicznym zostały ujęte w siedmiu rozdziałach: I. Pojęcie i rodzaj literacki Ewangelii; II. Problem synoptyczny; III. Geneza Ewangelii Synoptycznych; IV. Źródło Logiów (Q); V. Ewangelia według św. Marka; VI. Ewangelia według św. Mateusza; VII. Ewangelia według św. Łukasza. Przyjęcie przez Autora takiego planu dla swojego dzieła czyni tok rozważań przejrzystym, a sposób przekazu (język, styl) sprawia, że czyta się jego dzieło z satysfakcją i zrozumieniem.

Należy również bardzo pozytywnie ocenić rozmieszczenie na początku każdego rozdziału literatury szczegółowej, związanej z omawianym tam zagad-

nieniem. Ułatwia to zainteresowanym sięgnięcie po pozycje, mogące poszerzyć ich wiedzę w interesującym temacie. Wartości tej pozycji nie pomniejszają drobne błędy w druku, np. na s. 53, 59.

W pierwszym rozdziale (s. 17-31) Autor zajął się pojęciem „ewangelia” oraz omówił kwestię: ewangelia, jako rodzaj literacki. Dowiadujemy się więc, co oznacza słowo „ewangelia” i na określenie czego było stosowane. Ukazane zostało nam funkcjonowanie tego słowa w środowisku greckim, Septuagincie, hellenizmie judaistycznym i Nowym Testamencie. W kwestii pojęcia „ewangelia” warto przytoczyć tutaj słowa Autora umieszczone na s. 22: „(...) w okresie formowania się tradycji popaschalnej i głoszenia najstarszej kerygmy na pojęcie – ewangelia – składają się trzy zasadnicze cechy:

1. Bóg interweniuje w dzieje świata w zasadniczy sposób.
2. Interwencja Boża dokonuje się w osobie i dziele Jezusa Chrystusa.
3. Celem tej interwencji jest dobro człowieka”

Również cenne jest omówienie występowania pojęcia „ewangelia” u MARKA, który tym określeniem rozpoczyna swoje dzieło. Znaczenie słowa „ewangelia” w tekstach MARKA Autor pracy zestawia w trzech grupach:

1. W Mk 1,1 ewangelia jest tytułem dzieła, wskazuje więc na jego treść oraz cel.
2. W Mk 1,14.15; 13,10; 14,9 i 16,15 ewangelia jest określeniem należącym do terminologii misyjnej w środowisku hellenistycznym.
3. W dwóch logionach Jezusa „z powodu mnie i ewangelii” następuje utożsamienie Chrystusa z jego ewangelią.

Zajmując się problemem – do jakiego rodzaju literackiego należy zakwalifikować ewangelie – Autor w sposób wnikliwy przedstawił nam istniejące w tej materii poglądy, począwszy od XIX w. po dzień dzisiejszy. Przytacza między innymi opinie: F. OVERBECKA, M. DIBELIUSA, K. L. SCHMIDTA, R. BULTMANNA, K. BERGERA, U. SCHNELLEGO, by w końcu stwierdzić: „(...) autorzy ewangelii byli dziećmi swojej epoki i przedstawiali czyny i słowa Jezusa w sposób dostępny i zrozumiały dla ówczesnych czytelników. Trzeba uznać ich dzieła za opracowania oryginalne” (s. 30). Dalej pisze: „Ewangelie nie są biografiami Jezusa we współczesnym rozumieniu, trzeba je odczytywać w duchu czasów w jakich powstały” (s. 31).

W drugim rozdziale pracy (s. 33-49) Autor zajmuje się problemem synoptycznym, czyli wyjaśnianiem literackich podobieństw różnic pomiędzy MARKIEM, MATEUSZEM i ŁUKASZEM. Po przedstawieniu historii problemu synoptycznego wnikliwie zrealizowana została teoria dwóch źródeł z jej modyfikacjami (hipotezy UR-MARKA, DEUTRO-MARKA, H. SCHNELLEGO). W sposób interesujący Autor przedstawia współczesny stan badań nad problemem synoptycznym. Wyróżnia cztery zasadnicze kierunki badań: 1. priorytet MATEUSZA; 2. hipoteza wzajemnego korzystania; 3. hipoteza tradycji ustnej; 4. hipoteza czterech dokumentów pisanych.

Każdy z nich Autor krótko omawia i krytycznie ocenia, by dojść do wniosku, który sformułował w sposób następujący: „Należy stwierdzić, że w

obecnym stanie badań problemu synoptycznego nie ma takiej teorii, która dałaby odpowiedź na wszystkie pytania i potrafiłaby usunąć wszelkie wątpliwości. Trudno więc dzisiaj wskazać przekonującą alternatywę dla teorii dwóch źródeł” (s. 49).

Trzeci rozdział (s. 51-70) Autor poświęcił genezie Ewangelii Synoptycznych. Przedstawia nam etapy powstania ewangelii, powołując się na ŁUKASZA 1,1-4 i tekst Konstytucji II Soboru Watykańskiego o Objawieniu *Dei Verbum*. Wspomina o czterech etapach genezy ewangelii: I. Wydarzenia; II. Świadczenie wydarzeń; III. Redaktorzy; IV. Aktualizacja (s. 51-52), a potem stwierdza: „badania genezy ewangelii obejmują trzy pierwsze etapy” Wydaje się, że można by nie zwracać uwagi w tym miejscu na czwarty etap, tylko, jak to w dalszym ciągu czyni Autor, omówić trzy etapy powstawania ewangelii, czyli 1. życie, słowa Jezusa – źródło Ewangelii; 2. przepowiadanie Kościoła popaschalnego – tradycji; 3. ostateczna redakcja Ewangelii Synoptycznych.

Omawiając pierwszy etap powstawania ewangelii, Autor przedstawił nam poglądy biblistów na temat możliwości dotarcia do autentycznych słów i czynów Jezusa. Przytacza m.in. pogląd H. LANGKAMMERA, który wskazuje na dwie „drogi współczesnej egzegezy w odnalezieniu osoby Jezusa Chrystusa” Są to: 1. metoda kryteriów autentycznych słów i czynów Jezusa oraz 2. droga modelu.

W sposób wnikliwy przedstawione zostały kryteria autentycznych słów i czynów Jezusa. Spotykamy się z: a) kryterium ciągłości tradycji; b) kryterium natchnienia Ducha Św.; c) kryterium oryginalności; d) kryterium językowo-stylistycznym.

Drugi etap powstawania ewangelii to przepowiadanie Kościoła popaschalnego. Omawiając ten etap, Autor interesująco mówi o formach przekazu słów i czynów Jezusa. Wskazuje na różne rodzaje literackie, występujące w procesie formowania się i przekazywania ustnej tradycji. W nurcie tradycji słów Chrystusa, jak pisze Autor, spotykamy: słowa mądrościowe, słowa pro-rockie i apokaliptyczne, normatywne, makaryzmy, przypowieści, mowy. Jeżeli chodzi o rodzaj literacki materiału narracyjnego, to spotykamy: cuda, opowiadania pasyjne, historyczne oraz paradygmaty. Za jasność przedstawiania tej problematyki Autorowi należy się szczególne uznanie. Autor kończy omawianie genezy Ewangelii Synoptycznych krótkim, syntetycznym przedstawieniem etapu ich redakcji.

W rozdziale czwartym (s. 71-83) Autor zajął się źródłem Q, które obok MARKA, jest jednym z podstawowych źródeł dla ewangelii MATEUSZA i ŁUKASZA. Opracowuje to zagadnienie rozpoczynając od przedstawienia jego charakterystyki literackiej. Podaje w niej przypuszczalny układ treści źródła Q, przeprowadza charakterystykę jego treści (logia, narracje), mówi o języku i rodzaju literackim oraz czyni bardzo ciekawe zestawienie – źródło Q a ewangelia MARKA.

Po charakterystyce literackiej źródła Q mowa jest o okolicznościach jego powstania. Autor zwraca uwagę w tej materii na uwarunkowania życiowe (*Sitz im Leben*), wspominając o liturgii, katechezie i działalności misyjnej. Mówi także o miejscu i czasie napisania źródła Q. Rozważania czwartego rozdziału zakończone są przedstawieniem teologii źródła Q. Z przyjemnością czyta się o chrystologii w nim zawartej, skupiającej się na dwóch tytułach Jezusa: Syn Boży i Syn Człowieczy oraz kilku myślach dotyczących zagadnień etycznych.

Rozważania nad tym zagadnieniem Autor kończy trafnym wnioskiem: „Co mogą wskazania źródła Q powiedzieć współczesnemu czytelnikowi, który jest o wiele intensywniej zaangażowany w sprawy życia codziennego i obciążony o wiele większymi obowiązkami niż czytelnicy logiów Jezusa. Inne uwarunkowania życiowe (*Sitz im Leben*) tamtych czasów nie zmieniają jednak wartości i znaczenia słów i pouczeń Jezusa. W każdym czasie jest aktualne Jego wezwanie do przyjęcia królestwa Bożego i w każdej epoce zachęcająca jest motywacja orędzia Chrystusa i takie same konsekwencje jego odrzucenia” (s. 83).

Pozostałe rozdziały (V-VIII) to omówienie Ewangelii według św. MARKA (s. 85-110), Ewangelii według św. MATEUSZA (s. 111-144) oraz Ewangelii według św. Łukasza (s. 145-193). Opracowane są one na wzór następującego schematu: a) autor i okoliczności napisania; b) struktura; c) zagadnienia literackie; d) zagadnienia teologiczne. Autor bardzo szczegółowo i wyczerpująco przedstawił zagadnienia literackie, historyczne i teologiczne Ewangelii Synoptycznych. Dla przykładu z zagadnień literackich warto tutaj podać rozważania na temat języka Ewangelii MARKA (s. 96-97); stylu Ewangelii MATEUSZA (s. 128-131); języka i stylu Ewangelii ŁUKASZA (s. 158-161), które kończy podaniem prawdziwych pereł literackich trzeciej ewangelii. Zalicza do nich: opis wskrzeszenia młodzieńca z Nain (Łk 7,11-17), przypowieść o miłosiernym Samarytaninie (Łk 10,25-37), o przebaczącym ojcu (Łk 15,11-32), czy też opowiadanie o chrystofanii w drodze do Emaus (Łk 24,13-35).

Z rozważań nad teologią poszczególnych ewangelistów warto zwrócić uwagę na to, że wszystkie poruszone tematy opracowane są dogłębnie z podaniem bogatej literatury i odniesieniami do krytyki tekstu. I tak wśród tematów teologicznych Ewangelii MARKA Autor opracowania wymienia: 1. Obraz Chrystusa – Syna Bożego; 2. Tajemnicę mesjańską; 3. Obraz ucznia Jezusa. Przedstawienie ostatniego tematu kończy krótkim, jasno sformułowanym wnioskiem: „Obraz ucznia z drugiej ewangelii jest bardzo realistyczny i dlatego bliski współczesnemu czytelnikowi. Nie każdy odważa się naśladować Jezusa. Bogaty człowiek, który poszukiwał idealnej drogi osiągnięcia życia wiecznego, odszedł smutny, gdy Jezus kazał mu porzucić bogactwa i pójść za nim (Mk 10,17-22). Uczniowie zaś, którzy porzucili wszystko i poszli za Jezusem nie rozumieli Jego nauczania, Jego osoby i drogi krzyżowej. W decydującym momencie opuścili go, i dopiero, gdy zmartwychwstał, zgromadził ich ponownie (Mk 16,6-7)” (s. 110). Wśród tematów teologicznych ewangelii MATEUSZA

omówione zostały: obraz Boga i Chrystusa, idea Królestwa Bożego i etos ucznia Jezusa. W ramach etosu ucznia Jezusa poruszono następujące zagadnienia: naśladowanie Chrystusa, pełnienie woli Ojca i sprawiedliwość. Ten ostatni temat opracowany został bardzo szczegółowo. Autor kończy go słowami: „Ostatecznym jednak celem, do jakiego zmierza uczeń Jezusa nie jest sprawiedliwość, lecz chwała Boga – Tak niech zaświeci światłość wasza wobec ludzi, aby widzieli wasze dobre czyny i chwalili Ojca waszego w niebie” (Mt 5,16). Najwyższym zaś motywem i wzorem postępowania według zasad sprawiedliwości jest sam Jezus Chrystus, który od chrztu w Jordanie (Mt 3,15) aż do wydarzeń pasyjnych pokazał swoim uczniom, jak należy ją realizować” (s. 144). Do centralnych idei teologicznych trzeciej ewangelii, jak pisze Autor, należą „koncepcja czasu i historii zbawienia, obraz Chrystusa, rola Ducha Św., problematyka socjalna oraz teologia radości i modlitwy” (s. 162). Warto zwrócić uwagę na poruszone w ramach omawiania problematyki socjalnej zagadnienie roli kobiety (s. 177-181). Autor konkluduje w tej materii następująco: „Można więc w całości powiedzieć, że trzecia ewangelia daje podstawy teologii feministycznej, sięgające do najbardziej autentycznych źródeł, bo do nauczania i działalności Chrystusa” (s. 181).

Słowa uznania należą się Autorowi za syntetyczne oddanie modelu etycznego ŁUKASZA, w którym dominują zwłaszcza dwie cechy: radość i modlitwa (s. 182-193).

Trafiła do naszych rąk dobra pozycja naukowa, po którą mogą sięgnąć nie tylko specjaliści, ale każdy komu bliska jest problematyka biblijna. O jej wartości mówią słowa przedmowy pióra o. Hugolina LANGKAMMERA, które warto przytoczyć: „Zwykle traktuje się Ewangelie jako zbawcze orędzie Jezusa Chrystusa i o Jezusie Chrystusie. Jest to spojrzenie poprawne, sugerowane nam już przez św. MARKA w pierwszym zdaniu jego księgi: „Początek Ewangelii Jezusa Chrystusa Syna Bożego” lub „Początek Ewangelii o Jezusie Chrystusie Synu Bożym” (Mk 1,1). Dopelniacz w tym wypadku pozwala na dwie interpretacje (tzw. *genetivus subiectivus*, względnie *obiectivus*), a nawet na trzecią, obejmującą pierwsze dwie (tzw. *genetivus comprehensivus*).

Nie zapominajmy jednak o tym, że autor natchniony nie przestał być człowiekiem i mimo, że pisze swoje dzieło pod natchnieniem Ducha Świętego występuje jako Autor, pozostając dzieckiem swojej epoki, określonych przekonań religijnych, obyczajów i kierunków kulturowych. Pisze on swoim językiem i językiem adresatów. Stąd to Ewangelie trzeba także potraktować jako dzieło literackie.

Taka sytuacja wywołuje następne pytanie, a mianowicie o historię, o genezę Ewangelii i o wszystkie inne problemy związane z powstaniem tych kerigmatycznych opisów życia Jezusa z Nazaretu, Jego nauki i Jego dzieła. Nie wyczerpuje to jednak całej problematyki związanej z Ewangelią. Już podkreślano, że są one głównie orędziem zbawczym, a jako Słowo Boże, które nie

umiera, orędziem zbawczym dla każdej generacji, nie tylko dla ówczesnych, bezpośrednich adresatów.

Te wszystkie trzy aspekty: literacki, historyczny i teologiczny, uwzględnia Autor w swojej wnikliwej książce poświęconej Ewangeliom Synoptycznym. Otrzymujemy więc pełny obraz Ewangelii, w którym – słusznie – ostatni aspekt wieńczy dzieło. Oprócz naukowej głębi, uwzględniającej najnowszy stan badań, mile uderza troska o piękną szatę literacką, co ułatwia Czytelnikowi, może mniej biegłemu w realiach współczesnej biblistyki, owocny odbiór” (s. 10).

ks. Krystian Ziaja